ТЕМА 10. СТАДІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

План

1. Поняття та види стадій кримінального правопорушення.
2. Закінчене кримінальне правопорушення. Незакінчене кримінальне правопорушення та його види.
3. Готування до кримінального правопорушення.
4. Замах на кримінальне правопорушення.
5. Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення.
6. Добровільна відмова від кримінального правопорушення. Дійове каяття.

1. *Стадії вчинення КП* – це передбачені КК України етапи його здійснення, які істотно різняться між собою характером діяння (дії чи бездіяльності) та моментом його закінчення.

Згідно з КК України існує три стадії вчинення КП:

– готування до КП;

– замах на КП;

– закінчене КП.

Закінченим КП визнається діяння, яке містить усі ознаки складу КП, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України (ч. 1 ст. 13 КК України).

Згідно з ч. 2 ст. 13 КК України незакінченим КП є готування до КП та замах на КП.

Готуванням до КП є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення КП, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення КП.

Замах на КП – це вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення КП, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо при КП не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі. Тобто замах на КП полягає в безпосередньому виконанні об’єктивної сторони складу задуманого КП, яке завершити винному не вдалось.

Готування до КП та замах на КП ще називають *попередньою кримінальною протиправною діяльністю*. Попередня кримінальна протиправна діяльність можлива тільки при вчиненні КП з прямим умислом.

2. Згідно з ч. 1 ст. 13 КК України *закінченим КП* визнається діяння, яке містить усі ознаки складу КП, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України. Тобто, закінченим КП вважається діяння, коли винний виконав усі дії, що утворюють об’єктивну сторону конкретного складу КП, досяг бажаного результату, заподіяв шкоду об’єкту КП.

Момент закінчення КП є різним в залежності від конструкції складу КП: КП з формальним складом, з матеріальним та усіченим складом.

КП з формальним складом – це КП, в яких суспільно небезпечні наслідки не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. Такі КП вважаються закінченими з моменту вчинення зазначених у законі дій.

КП з матеріальним складом – це КП, в яких суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони. КП вважається закінченим з моменту настання наслідків, вказаних у диспозиції статті КК України.

КП з усіченим складом – це такі, які визнаються закінченими на більш ранніх стадіях вчинення КП: готуванні або замаху.

Ще в теорії кримінального права вирізняють такі види КП, як КП, що триває та продовжуване КП, яким притаманні деякі особливості їх закінчення.

Триваюче КП – це таке одиничне КП, яке розпочавшись дією чи бездіяльністю особи, характеризується безперервним вчиненням складу певного КП (наприклад, носіння, зберігання вогнепальної зброї).

Момент закінчення таких КП наступає з припиненням вчинення діяння або з настанням події, яка виключає його вчинення.

Продовжуване КП – це діяння, яке складається з двох або більше тотожних діянь, об'єднаних єдиним кримінальним протиправним наміром й утворюють у своїй сукупності єдине КП, ознаки якого передбачені однією статтею або частиною статті Особливої частини КК України (наприклад, здійснення крадіжки майна частинами).

Момент закінчення таких КП визначається моментом вчинення останньої кримінальної протиправної дії.

Незакінченим є таке КП, в якому не настали бажані для суб'єкта КП суспільно небезпечні наслідки, або ним вчинені не всі дії, які створюють об'єктивну сторону конкретного КП. Це готування до КП або замах на КП.

Незакінченим КП може бути з двох причин: з причин, які не залежали від волі винного, та з причин, які залежали від волі винного. У першому випадку КП не доводиться до кінця з об'єктивних причин (наприклад, затримання винного на стадії готування до КП). У другому – з суб'єктивних причин, тобто, коли винний добровільно відмовляється від доведення КП до кінця.

3. *Готуванням до КП* є підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення КП, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення КП. Тобто будь-яке умисне створення умов для вчинення КП (ч. 1 ст. 14 КК України).

Готування до КП може проявляться у таких формах:

а) підшукуванні засобів чи знарядь вчинення КП;

б) пристосуванні засобів чи знарядь вчинення КП;

в) підшукуванні співучасників;

г) змові на вчинення КП;

ґ) усуненні перешкод;

д) іншому умисному створенні умов для вчинення КП.

Підшукування засобів чи знарядь вчинення КП – це їх придбання будь-яким шляхом (купівля, отримання у подарунок, у борг, запозичення на певний час, пошук тощо) для вчинення КП (наприклад, купівля, обмін або викрадення засобів чи знарядь для вчинення КП; використання предметів побуту, підготовка транспортних засобів, придбання спеціальних предметів (маски, бронежилети), підробка документів тощо).

Пристосування засобів чи знарядь вчинення КП – це дії щодо виготовлення або зміни будь-яких предметів матеріального світу для більш зручного, більш ефективного їх використання у вчиненні КП (наприклад, перетворення мисливської рушниці на обріз, виготовлення спеціального ножа для вчинення розбійного нападу, кліше для виготовлення фіктивних грошових знаків).

Підшукування співучасників – це залучення до вчинення КП інших осіб (співвиконавця, організатора, пособника, підбурювача).

Змова на вчинення КП – це попередня домовленість двох чи більше осіб про спільне вчинення КП.

Усунення перешкод – це усунення перешкод або перепон для вчинення КП (наприклад, відключення сигналізації, телефонного зв'язку чи освітлення щодо об'єкта (предмета) КП, підкуп чи інший спосіб впливу щодо охоронника об'єкта).

Інше умисне створення умов для вчинення КП – це різноманітні дії, які полегшують вчинення КП або його приховування (наприклад, збирання необхідних відомостей про зручний час для вчинення КП, обстеження місця здійснення обумовленого КП, перебування правопорушника у засідці, з якої можна вчинити успішний напад на потерпілого, тощо).

Дії з готування до КП можуть створювати склад іншого закінченого КП.

З об'єктивної сторони готування до КП, як правило, виражається в активних діях. Інколи воно може виражатися і в бездіяльності.

Готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини КК України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 14 КК України).

Готування необхідно відрізняти від виявлення умислу на вчинення КП. *Виявлення умислу на вчинення КП* – це прояв будь-яким способом наміру вчинити КП. Воно не є кримінально караним, тому що у виявленні умислу не має самих кримінальних протиправних дій або бездіяльності, які є необхідними для будь-якого КП.

4. *Замахом на КП* є вчинення особою з прямим умислом діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямованого на вчинення КП, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України, якщо при КП не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі (ч. 1 ст. 15 КК України).

Існують три ознаки об'єктивної сторони замаху:

а) вчинення винним діяння, спрямованого на вчинення конкретного КП (починається виконання об'єктивної сторони конкретного КП);

б) не доведення КП до кінця (об'єктивна сторона складу КП виконується лише частково, не отримує свого повного розвитку);

в) не доведення кримінальної протиправної діяльності з причин, що не залежали від волі винного. Причини можуть бути різні, – опір потерпілого, затримання злочинця, використання вогнепальної зброї, яка не може вистрілити; відсутність можливостей відключити сигналізацію, – і вони повинні бути вказані у вироку суду.

Суб'єктивна сторона замаху на КП характеризується тільки прямим умислом (ч. 1 ст. 15 КК України). Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання конкретних суспільно небезпечних наслідків і бажає довести КП до кінця та настання таких наслідків.

Законодавчо виділено два види замаху: закінчений і незакінчений.

Замах на вчинення КП є закінченим, якщо особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення КП до кінця, але КП не було закінчено з причин, які не залежали від її волі (ч. 2 ст. 15 КК України) (наприклад, зловмисник з метою вбивства спрямував постріл у свою жертву і тяжко поранив її, але хірурги врятували життя потерпілого).

Замах на вчинення КП є незакінченим, якщо особа з причин, що не залежали від її волі, не вчинила усіх дій, які вважала необхідними для доведення КП до кінця (ч. 3 ст. 15 КК України) (наприклад, злодій з метою викрасти гроші запустив руку в сумку пасажира, але був схоплений за руку, крадіжки не сталося).

Критерієм поділу замаху на такі види є суб'єктивне ставлення винного до вчинених ним діянь, його власне уявлення про ступінь виконання ним кримінального протиправного діяння.

Теорія кримінального права в залежності від придатності об'єкта та засобів посягань виділяє придатний замах та непридатний замах.

Непридатний замах поділяється на: замах на непридатний об'єкт (предмет) та замах із непридатними засобами.

Замах на непридатний об'єкт (предмет) має місце тоді, коли можливість спричинення шкоди об'єкту виключається у зв'язку з його особливими якостями або у зв'язку з його відсутністю на місці КП (наприклад, спроба крадіжки порожнього сейфа, постріл у труп замість живої людини).

Замах із непридатними засобами – це помилкове чи через незнання використання винним таких засобів, які об'єктивно не могли привести до завершення КП (наприклад, використання вогнепальної зброї, яка не може вистрілити, підсипання до келиха з вином замість миш'яку порошок аспірину).

Непридатний замах не виключає кримінальної відповідальності. Однак, згідно з ч. 2 ст. 11 КК України, у зв'язку з відсутністю суспільної небезпечності не тягнуть за собою кримінальної відповідальності замахи з використанням марновірних (забобонних) засобів, які полягають у вчиненні таких дій, які на

думку особи, повинні через потойбічні сили заподіяти шкоду конкретній людині чи предмету (наприклад, закляття, ворожба). Також не тягнуть за собою кримінальної відповідальності замахи з використанням непридатних через повну неосвіченість винного засобів, тобто коли особа внаслідок зазначених обставин застосовує для заподіяння шкоди абсолютно нешкідливі засоби (наприклад, висушене м'ясо гадюки).

5. За ст. 16 КК України за готування до КП та замах на КП настає кримінальна відповідальність за ст. 14 або ст. 15 і за тією статтею Особливої частини КК України, яка передбачає відповідальність за закінчене КП, до якого винний готувався чи на який зробив замах. Це посилання необхідне через те, що склади КП у диспозиціях Особливої частини КК України сформульовані як закінчені посягання.

Оскільки згідно із ч. 2 і ч. 3 ст. 15 КК України закінчений і незакінчений замах на КП може полягати лише в діях, то вчинений замах на КП шляхом бездіяльності має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 15 і відповідною статтею Особливої частини КК України.

Якщо у діянні особи при готуванні до КП чи замаху на нього присутні ознаки іншого закінченого КП, то все слід кваліфікувати за сукупністю як незакінчене КП і за інше закінчене КП (наприклад, ч. 2 ст. 15 і ч. 1 ст. 115, ч. 1 ст. 263 КК України – закінчений замах на умисне вбивство, незаконне придбання вогнепальної зброї).

Згідно з ч. 2 ст. 14 КК України, готування до кримінального проступку або злочину, за який статтею Особливої частини КК України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Також не тягне кримінальної відповідальності попередня кримінальна протиправна діяльність до малозначних діянь.

6. *Добровільною відмовою* є остаточне припинення особою за своєю волею готування до КП або замаху на КП, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення КП до кінця (ч. 1 ст. 17 КК України).

Ознаки добровільної відмови:

а) остаточне припинення особою готування до КП або замаху на КП (тобто цілковита й безповоротна відмова від доведення КП до кінця) (наприклад, немає добровільної відмови від спроби повторного пострілу в потерпілого у зв'язку з осічкою чи промахом, і винний підлягає кримінальній відповідальності за замах на вбивство);

б) відмова від КП з власної волі особи (тобто особа за власним бажанням відмовляється від доведення КП до кінця, а мотиви, які призвели до такого бажання можуть бути різними) (наприклад, усвідомлення аморальності діяння, каяття, бажання виправитися, страх перед відповідальністю, жалість, невигідність вчинення КП тощо);

в) усвідомлення особою можливості доведення КП до кінця (тобто усвідомлення особою відсутності перешкод для доведення КП до кінця) (наприклад, якщо суб'єкт з метою крадіжки грошей проник у помешкання каси, але, злякавшись відповідальності, сейф зламувати не став і залишив касу, не знаючи при цьому, що в сейфі не було грошей, то йдеться про добровільну відмову, хоча реальної можливості вчинення крадіжки в даній ситуації взагалі не було; винний з метою зґвалтування довів потерпілу до безпорадного стану, застосувавши алкогольні напої або наркотики, і, усвідомлюючи, що він може безперешкодно довести злочин до кінця, пожалів жертву і відмовився від продовження злочину).

Добровільна відмова можлива на стадії готування до КП та замаху на КП, тобто тільки у незакінченому КП. *Вона здійснюється шляхом бездіяльності, у пасивній формі.*

Але при закінченому замаху добровільна відмова можлива лише тоді, коли між здійсненням діяння та настанням кримінальних протиправних наслідків є проміжок часу, достатній для відвернення таких наслідків. У цьому випадку добровільна відмова можлива тільки при активних діях (наприклад, особа штовхнула потерпілого у водоймище з метою позбавлення його життя, а потім врятувала його; суб'єкт залишив ввімкнену електроплиту з метою зробити пожежу, а коли пожежа виникла, загасив вогонь).

Якщо між діянням та кримінальними протиправними наслідками не існує достатнього проміжку часу, то добровільна відмова на стадії закінченого замаху не можлива.

Згідно з ч. 2 ст. 17 КК України, особа, яка добровільно відмовилася від доведення КП до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого КП. Наприклад, особа, яка з метою умисного вбивства виготовила вогнепальну зброю, після чого добровільно відмовилася від вчинення такого вбивства, не підлягає кримінальній відповідальності за готування до умисного вбивства, але відповідатиме за незаконне виготовлення вогнепальної зброї за ч. 1 ст. 263 КК України.

Слід розрізняти добровільну відмову від дійового каяття.

Дійове каяття – це дії особи після вчинення нею КП, спрямовані на загладжування його наслідків (запобігання шкідливим наслідкам КП, відшкодування заподіяного збитку або усунення шкоди, сприяння розкриттю КП, звернення із зізнанням та ін.).

Дійове каяття можливе як в умисних КП, так і в необережних. Дійове каяття вчинюється шляхом тільки активних дій.

Дійове каяття не виключає кримінальної відповідальності, але, як правило, розглядається як пом'якшуюча покарання обставина.

Питання до самоконтролю

1. Які стадії вчинення кримінального правопорушення можна виокремити?
2. Яке кримінальне правопорушення є закінченим?

3. Яке кримінальне правопорушення є незакінченим?
4. Що таке готування до кримінального правопорушення?
5. Що таке замах на кримінальне правопорушення?
6. Які є види замахів?
7. Чи впливають на кваліфікацію етапи закінченого кримінального правопорушення?
8. Які правові наслідки добровільної відмови від кримінального правопорушення?
9. Розмежуйте дійове каяття і добровільну відмову від кримінального правопорушення.
10. На яких етапах вчинення кримінального правопорушення можлива добровільна відмова?